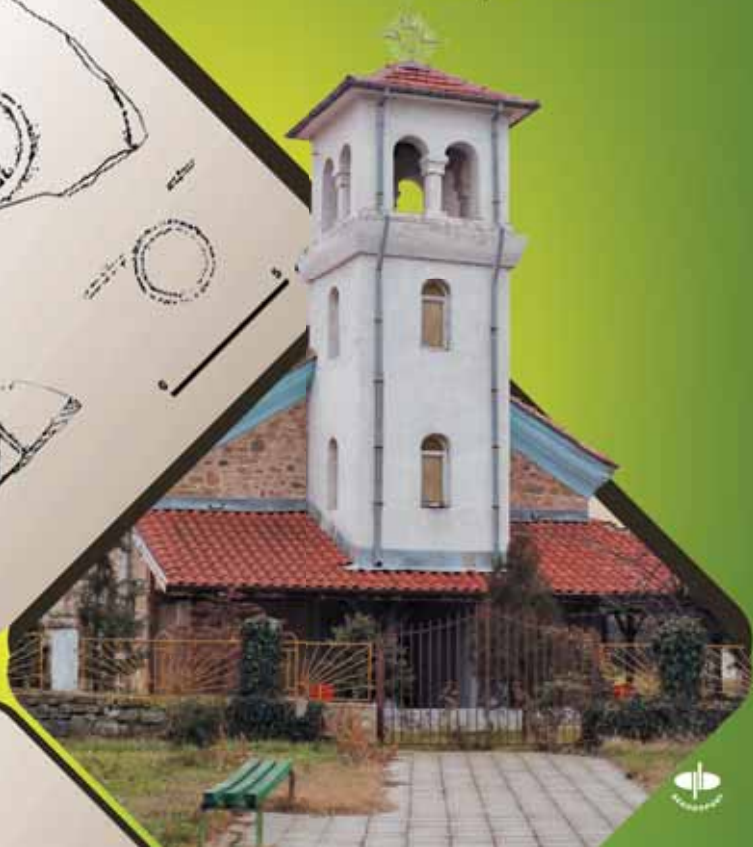
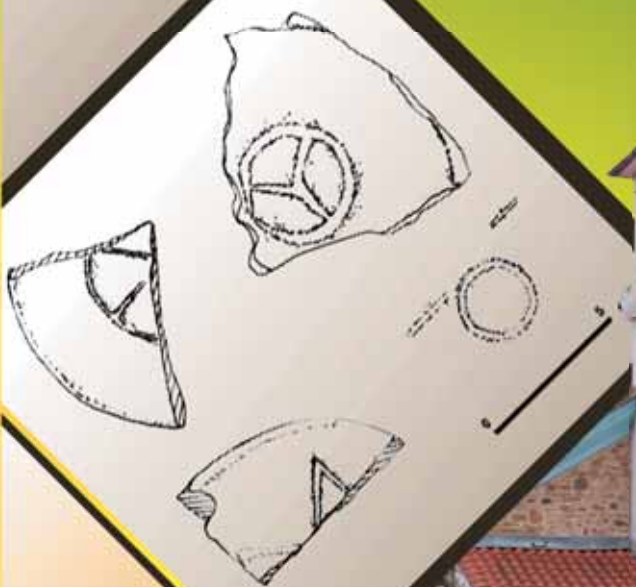

Костадин Пампов

Легенда при Върха

Страници от историята
на село Черногорово,
Пазарджикско

Костадин Пампов

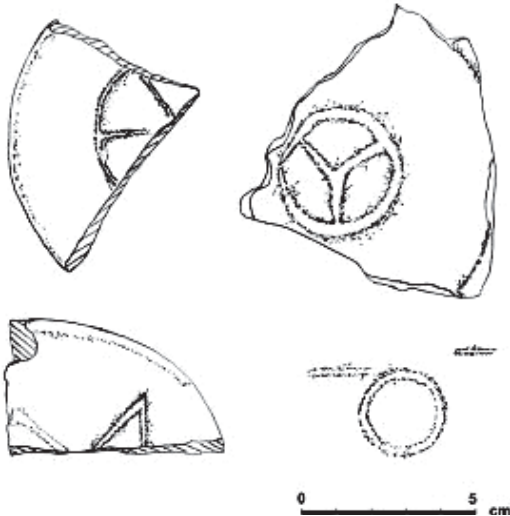
2014 г.

Костадин Пампов

Легенда при Върха

*Страници от историята
на село Черногорово, Пазарджишко*

На корицата:

- 1. Керамични фрагменти от Острия връх с изобразени върху тях релефни знаци.*
- 2. Църквата в с. Черногорово, построена през 1850 г.
Кулата към църквата е изградена през 1929 г.*

Легенда при Върха

© *Костадин Пампов* – автор

© *Д-р Росен Р. Малчев* – редактор

© *Камелия Димитрова* – коректор

ISBN: 978-954-684-360-9

В ЗАЩИТА НА ЕДНА ЗАПИСАНА НАРОДНА ЛЕГЕНДА

Лорд Джордж Гордън Байрон (1788–1824) – „най-големият талант на столетието“, както го е охарактеризирал неговият съвременник Гьоте, в своята безсмъртна поема „Странстванията на Чайлд Харолд“ е сътворил следните стихове:

*„Днес в прости песни подвигът живее –
туй за храбреца дял е най-красив!
Руши се мраморът, листът жълтее,
но в реч селяшка споменът е жив!
Сведи, о, гордост, поглед мълчалив.
Тук малка песен сбира мощ голяма.
Изчезва книга, стълб и камък сив
и ти в предания живееш само,
когато върна вест в историята няма.“*

В няколко логически свързани очерка, събрани в тази книга, Костадин Пампов прави опит да припомни и даде живот на легендата за крепостта на *Острия връх*, записана за пръв път от видния възрожденец Стефан Захариев в неговото „Описание на Татар-Пазарджишката кааза“ (Виена, 1870 г.).

Според тази легенда по време на турското завоевание „Българският герой“ – войводата Георги, ведно със своите воители, защитавал крепостта на Гергьовден. По време на сражението турците му отрязали главата и без нея той припкал, докато паднал на това място, където после бил заробен. В негова чест след този подвиг жителите на пазарджишкото село Черногурово му принасяли всяка годи-

на поминална жертва.

Авторът държи да се помни от потомците така записаната легенда и да не се преиначава. Легендата има своето начало в Черногорово и главно черногоровци са тези, които столетия наред са изразявали почит към паметта на загиналия герой. Вярвайки на големия Стефан Захариев, би трябвало да се доверим и на Костадин Пампов.

Васил Гюзелев, действителен член на Българската академия на науките

*Богоявление, 06.01.2014 г.
гр. София*

ЛЕГЕНДАТА

Овчите хълмове (Коюн тепе) са най-южните разклонения на Панагюрска Средна гора. Това са пет на брой хълма, отстоящи на 15 км на север от град Пазарджик. Върху един от тях (*Острия връх*) се намират руините на средновековна крепост. Върхът е с конусообразна форма и е разположен точно в средата на споменатите възвишения, т.е. от двете му страни има по още два хълма.

Около *Овчите хълмове* са разположени пет селища: на изток от хълмовете – село Овчеполци и село Тополи дол, на юг – село Черногорово, на запад – село Росен, и на север – село Цар Асен. До 80-те години на XIX век в близост до *Овчите хълмове* е имало две изцяло турски села – Емирлий, което се е намирало на десния бряг на река Луда Яна, срещу Черногорово, и Алифаково, което се е намирало на североизток от Черногорово (*вж. топографската карта към този очерк*).

Първото писмено известие за крепостта на *Острия връх* е направено от Стефан Захариев (1810–1871) в неговото „Географико-историко-статистическо описание на Татар-Пазарджишката кааза“. *Описанието* е издадено за първи път във Виена през 1870 г. Има и второ (фототипно) издание в София от 1973 г. При работата си върху настоящата книга се позовавам на това второ издание.

Известието за крепостта се съдържа в легенда, намерила място в посочената книга на Ст. Захариев. В легендата се говори за войводата Георги, който със своите воители зачитавал крепостта и загинал по време на османотурското завоевание през втората половина на XIV в.

Често обаче тази легенда, разказана от видния възрожденец и свързана с отбраната на крепостта, се възпроиз-

вежда не както е в неговото *Описание*.

Какво точно имам предвид?

В редица публикации се игнорира фактът, че според записаната от Ст. Захариев легенда, гробът на войводата Георги няколко века е почитан от жителите на село Черногорово.

Журналистката Дора Цветкова например твърди, че почит към паметта на войводата Георги столетия наред била изразявана от „жителите на Росен¹ и околните селища“. Тази нейна позиция е намерила място в статията ѝ „Позабравена история“, публикувана във в. „Пазарджишка Марица“ (бр. 78 от 19.04.2013 г.).

По-често обаче легендата и историята на крепостта се свързват със село Овчеполци (Ферезлий до 1934 г.). Това е гледна точка, която се защитава от Петър Карапетров (Черновежд) през 1893 г., от Павел Делирадев през 1953 г. и от някои други изследователи по-късно.

Каква е всъщност истината по този въпрос?

Към повечето от селищата, на които Ст. Захариев прави описания в книгата си, той добавя „потребни забележвания“ (необходими забележки) за изяснение“. Към описанието на село Черногорово, което е на с. 33, е посочена 34-та забележка. Тя е поместена на с. 74 и с. 75. Тук именно Ст. Захариев разказва легендата, за която вече стана дума: „Половин час на север от селото², в подножието на

---

1. Балдъво до 1934 г.

2. Черногорово.

Коюн тепе, има един исполински гроб, дето селяните на всеки Гергьовден отивали вседомовно, та клали овни върху гроба, в жертва на героя, и се гошавали за спомен. За този Български герой³ доказват, че бил някой си войвода Георги, който при завоеванието вардил крепостта, която е на средния връх на *Коюн тепе*, сега развалена. Той като излезнал с воините си на Гергьовден да отблъсне турското нападение, в сражението му отсекли главата и той без глава припкал, докато паднал на това място, дето после го заровили, и за чест му принасяли жертва Черногоровци⁴. Но преди 70 години със силата на Каванозовци, турците го отнели и го нарекли: *Ялжнъсча-Гази*, та сега е дервишко теке.“

По-късно тази легенда привлича вниманието на най-значимия географ и историк на Пазарджик и Пазарджишко проф. д-р Иван Батаклиев (1891–1973). Той я приема като достоверна и убедителна и тази негова позиция намира място още в първата му книга „Град Татар-Пазарджик“, публикувана в София през 1923 г.

Там Ив. Батаклиев твърди, че в *Описанието* си Ст. Захариев е съобщил по-важните предания, свързани със съпротивата срещу османотурското завоевание на територията на днешния Пазарджишки край през втората половина на XIV век. Като първо от тези предания Ив. Батаклиев цитира дословно по Ст. Захариев това за войводата Георги и защитата на крепостта на *Острия връх* („Град Татар-Пазарджик“, с. 56 и с. 57).

Съвсем категорично през 1923 г. Ив. Батаклиев свързва легендата за защитата на крепостта на *Острия връх* при османотурското завоевание с черногоровци. През 1969 г. той отново се връща към легендата и отбелязва: „За пре-

---

3. Главната буква при изписването на думата „Български“ е на Ст. Захариев.

4. Главната буква при изписването на думата „Черногоровци“ е на Ст. Захариев.

вземането на споменатата вече стара крепост на *Овчите хълмове* Гюргювград народното предание разказва следното. Тя била отбранявана упорито начело с местния феодален владетел – войводата Георги. Безсилни да сломят юначния отпор на защитниците на крепостта, нашествениците прибегнали до хитрост: в една тъмна нощ залепили свещи на рогата на стадо овни и ги подгонили по посока на крепостта. Смутени, защитниците с войводата напускат крепостта. Във всеки случай при отпора, който е даден на турците, войводата Георги бил посечен. Гробът с черковище на този смел борец бил тачен столетия наред от жителите на съседното Черногорово и др., но впоследствие черковището било превърнато в дервишко теке.“ („Пазарджик и Пазарджишко“, София, 1969 г., с. 96)

Вижда се, че тук по същество Ив. Батаклиев преразказва легендата, която Ст. Захариев е включил в своето „Описание на Татар-Пазарджишката кааза“. В интерес на истината обаче трябва да се отбележи, че в книгата си от 1969 г. Ив. Батаклиев не възпроизвежда буквално думите на Ст. Захариев, както прави това в първата си книга от 1923 г. Преразказът му от 1969 г. е и с някои допълнения. Но отново свързва главно с черногоровци легендата за защитата на крепостта на *Острия връх* през втората половина на XIV в.

Да видим сега какво се съдържа в забележката на Ст. Захариев и към описанието му на село Балдюво (Росен от 1934 г.)!

Въпросното описание той е поместил на с. 37 от книгата си. Забележката към това описание е 41-ва по ред и е на с. 78. Там се чете: „Над това село, на средния конически връх, както се пише по-горе, има развалена крепост *Гюргюво кале*, дете вън от стените му, на изток има една го-

ляма дупка, сега напълнена до нейде с развалени части, с които доказват, че това било някога вулкан, и в разстояние на три-четири години селяните слушали подземно ехтене като силен гръм. От тая дупка пътят е насипан с много ситни изгорели камъни и лава. Между тоя връх и другия по-нисък на запад, който се нарича *Сънлива могила*, в долината има един извор, при който се намира един изкусно изработен мраморен глобус (кълбо) до 100 оки тежък и от двете му страни са вдълбани по една ръка с отворени пръсти. От тая долина на северо-запад има шумлак, дето расте самодивската билка рессен (миризливо цвете с морав цвят). Там всяка пролет на Русаля идват много болни, та лежат по една нощ в росена и внимават да не заспят, за да чуят решението на самодивите за изцелението си, и още вярват, че самодивите на това место се събирали и играли хоро през нощта.“

Вижда се, че в забележката на Ст. Захариев към описанието му за Балдюво крепостта на *Острия връх* е само ориентир, в зависимост от който се определя местоположението на редица интересни обекти. Те обаче нямат отношение към легендата за войводата Георги и защитата на крепостта на *Острия връх*.

През 1851 г., когато повечето материали за книгата му били вече готови, Ст. Захариев пише: „Всяка година обикалях по няколко села, да изпитвам жителите за стари исторически предания...“ („Географико-историко-статистическо описание на Татар-Пазарджишката кааза“, с. 3)

В книгата си „Пазарджик и Пазарджишко“, на с. 454 и 455, Ив. Батаклиев съобщава друг несъмнено интересен факт: „Ст. Захариев добре познавал Балдюво, защото към средата на XIX в. временно притежавал един от чифлиците в селото.“ Фактът, че Ст. Захариев е притежавал чифлик в село Балдюво, Ив. Батаклиев взема от „Животопис на Стефан Захариев от град Татар-Пазарджик“ (1900 г.), написан от неговия син Христо Захариев. (Стефан За-

хариев, „Документално наследство“, съставители: проф. д.и.н. Вера Бонева, д-р Йордан Желев, д-р Мария Литина-Дендрину, под ред. на чл. кор. д.и.н. Румяна Радкова, изд. „Фабер“, 2013 г.)

Съобщението на Хр. Захариев и Ив. Батаклиев за това, че Ст. Захариев е притежавал чифлик в Балдъово, определено е в подкрепа на тезата, че видният възрожденец е записал легендата такава, каквато я е чул в средата на XIX век в региона около *Овчите хълмове*. Освен това записаната от него легенда съдържа редица исторически обстоятелства, които трябва да се имат предвид.

Ст. Захариев съвсем категорично отбелязва, че допреди 70 години черногоровци отдавали почит на войводата Георги (в средата на XIX век това несъмнено все още е било предмет на спомени в Черногорово). Отбелязва и факта, че в края на XVIII век със „силата на Каванозовци“ (доказан исторически факт е, че този род управлява Татар-Пазарджик от 1657 до 1840 г.) гробът на войводата е „отнет“ и превърнат в дервишко теке.

Във връзка с историята на село Мало Конаре (до 1934 г. Доганово Конаре) Ив. Батаклиев пояснява: „И Доганово⁵ е съществувало преди турското завоевание. Според Ст. Захариев, комуто в случая дали сведение черногоровци, било голямо българско село...“ („Пазарджик и Пазарджишко“, с. 434)

В този случай Ив. Батаклиев преразказва предание, според което Конаре и Доганово са съществували още по времето на Българското средновековие. За това предание Ив. Батаклиев се е доверил на Ст. Захариев, а той от своя страна на жителите на Черногорово.

В средата на XIX в. Ст. Захариев би могъл да потърси

---

5. *Както и Конаре.*

информация за Доганово и от селата, които са непосредствено около него, т.е. от Конаре и Пищигово (Чифчикъс). Доверил се е обаче на „по-далечното“ Черногорово и струва ми се, че това не е случайно. Определено е бил убеден в старинността на преданието, което са му разказали там – както при легендата за войводата Георги и защитата на крепостта на *Острия връх*.

В подкрепа на позицията, че Черногорово и Мало Конаре имат много стара история, при Ив. Батаклиев има и друг довод. При историко-географския си преглед (1969 г.) на село Пищигово, намиращо се между Мало Конаре и Черногорово, той уточнява, че „землището на Мало (Доганово) Конаре в далечното минало се е простирало на север чак до Алифаково и Черногорово“. („Пазарджик и Пазарджишко“, с. 440)

Тук трябва да се отбележи фактът, че напоследък се популяризира и друг вариант на легендата. „Събитията“ се разказват в друг „исторически“ контекст. В този друг вариант на легендата става дума за византийски император, чието име е Константин. Свален от власт от своя брат, той пребивавал известно време в крепостта на *Острия връх*. Нападайки го, неговите противници си послужили с хитрост. През нощта сложили върху рогата на овни запалени свещи и ги подгонили към крепостта. Мислейки, че това е многобройна войска, идваща срещу него, вече бившият император избягал, като оставил съкровище в галериите на крепостта. Легендата за този византийски император е намерила място в книгата на В. Божиков и Н. Янков „Тайните съкровища в България“, публикувана в Ловеч през 1994 г.

В книгата на Ст. Захариев от 1870 г. обаче, както и в книгите на Ив. Батаклиев от 1923 и от 1969 г., тази легенда я няма. Има друга и тя е за войводата Георги, на когото според тях черногоровци отдавали почит столетия наред!

Но да се върнем към крепостта на Острия връх!

В своя студия археологът доц. Сергей Торбатов е направил преглед на основните моменти в работата на няколко поколения учени върху историята на крепостта. Студията му е със заглавие „Градището *Острия връх* край Овчеполци, Пазарджишко“ и е публикувана в „Сборник в памет на проф. Велизар Велков“, София, 2009 г., с. 386–413.

В началото на студията си С. Торбатов преразказва накратко легендата за войводата Георги и посочва, че трябва да я търсим на с. 75 и на с. 78 от Стефан-Захариевото „Описание на Татар-Пазарджишката кааза“.

На двете посочени от него страници от *Описанието* на Ст. Захариев наистина се споменава за крепостта. Легендата обаче е на с. 74, последния ред, и на с. 75. Това всъщност е забележката на Ст. Захариев към описанието му за село Черногорово. На с. 78 е поместена забележката му към описанието на село Балдюво и в нея, както вече се видя, няма нито дума за легендата.

С. Торбатов е прецизен обаче, когато отбелязва приносите на изследователите, работили върху историята на крепостта на *Острия връх* – Владимир и Карел Шкорпил, Константин Иречек, Петър Карапетров (Черновежд), Павел Делирадев, Иван Батаклиев, Димитър Цончев, Димитър Овчаров, Петер Соустал. Коректно и точно представя аргументите на Д. Цончев, за когото крепостта е от времето на Първата българска държава, като е просъществувала според него и през Късното средновековие (при разкопки в крепостта в края на 50-те години на XX в. той намира монета с образа на византийския император Йоан Цимисхи (969–976), т.е. монетата е от втората половина на X в.), на Д. Овчаров и П. Соустал, за които тя е от ранновизантийската епоха (за това говори според тях наличието на руини от т.нар. „протейхизма“ – допълнително изградена вътрешна крепостна стена по протежение на

3/4 от външната), и т.н.

С. Торбатов е прав и в твърдението си, че П. Карапетров (1845–1903) представя променен вариант на легендата, свързана с отбраната на крепостта при османотурското нашествие. Той, разбира се, има предвид променен в сравнение с варианта, съобщен от Ст. Захариев. За С. Торбатов не подлежи на съмнение, че първият осведомител за крепостта на *Острия връх* и легендата, свързана с нея, е Ст. Захариев.

В какво точно се изразява промяната, направена от Петър Карапетров?

На с. 129 в книгата си „Материали за описване града Панагюрище и околните му села“, публикувана в Средец (София) през 1893 г., П. Карапетров категорично свързва легендата с жителите на село Ферезлий (Овчеполци): „Преди Освобождението повечето от жителите му бяха турци. На запад от това село има развалини от две сгради: както се вижда от основите им, едната е била твърдина, а другата храм, черкова. Селени-те приказват, че първата е била калето на някой си войвода, именуем Георги, който се бранил в него много време от турците. Най-после, за да превземат калето, тия последните сторили тая хитрост: една нощ запалили свещи по роговете на стадо овни и ги нагонили към крепостта. Като видял това нощно чудовище, войводата си помислил, че са „живи и здрави“, или някои „випире“, та излезъл из калето да бяга. Като щял вече да влезе в близната до крепостта обител, която той бил съградил на Св. Георги, турците го пристигнале и убиле. Другаре-те му погребле тялото в храма, ала като се научиле за това турците обрале манастира и храма, па ги изгориле. По тая причина селени-те от това и околните села всяка година на Гер-

гйов-ден дохождат на поклонение, паят и лепят свещи върху останките на храма, за спомен на Георги войвода. Над това село се намира и могилата, наричаема *Кююн тене* (*Овча могила или хълм*), на която при полите има местност Росен, гдето на Русаля (Петдесетница) рано, рано, преди изгряване на слънцето, дохождат жителите на това и околните села да лежат и да се търкалят по тревата за здраве, а пък немощните, недъгавите и жени бездеткини още от вечерта дохождат, за да пренощуват на самото място.“

От текста на П. Карапетров се вижда, че той наистина възпроизвежда твърде променена легенда в сравнение с разказаната от Ст. Захариев. А обнародва книгата си два-сет и три години след тази на Ст. Захариев, добре я познава и на няколко места я цитира. На с. 4 в книгата си например пояснява, че при описанието на гр. Панагюрище се е ползвал и от книгата на Ст. Захариев. Ето защо е изключено да не е забелязал, че в своето „Географико-историко-статистическо описание на Татар-Пазарджишката кааза“ Ст. Захариев не свързва легендата за войводата Георги и защитата на крепостта на *Острия връх* със село Ферезлий. В книгата му това село не е отбелязано. В случая Ст. Захариев се е съобразил с факта, че през 1870 г., когато е публикувал книгата си, то не е на територията на Татар-Пазарджишката кааза.

По-късно (през 1969 г.) Ив. Батаклиев отделя достатъчно внимание на въпроса за възникването на село Ферезлий: „След турското завоевание в *Овчехълмието* се настаняват турци, вероятно повечето юруци, които като овцевъди наричат хълмовете *Коюн тене* (*Овчи хълмове*). Според едно народно предание селото с име Ферезлий се намирало в м. *Юрта* и се обитавало едновременно от турци и българи. Поради скарване обаче жителите се разделят – българите дошли и образували днешното село Ферезлий, чиято местност била заета от големи гори и

материалът за къщите бил сечен на самото място, а турците се преселили в Алифаково. А според друго народно предание селото в м. *Юрта* се разделило поради това, че българите отвлекли една туркиня, след което се заселили на днешното място на селото: това събитие станало преди сто и осемдесет – двеста години⁶.“

„Безспорно, продължава Ив. Батаклиев, тези народни предания се нуждаят от корекция. Според турския документ – регистър на едрите овцевъди, в 1576 г. във Ферезлий⁷ такива били 7 души турци, а в Алифаково такъв бил само един турчин, и то поставен в списъка на овцевъдите в Калагларе (село Левски), следователно от този документ се вижда, че в 1576 г. вероятно още не е имало българи и че тогава вече е съществувало Алифаково като турско село, а не след някакво скарване и раздяла между българи и турци във Ферезлий⁸. Освен това не знаем дали първото турско село е било в *Юрта* или северно от днешното село, гдето, както се споменава по-горе, се сочат турски гробища. Това може да се види при бъдещи разкопки в *Юрта*, които ще посочат възрастта на старото селище там. Във всеки случай може да се приеме, че в първоначалното чисто турско село на днешното място, с турско име Ферезлий, идват и българи от прогоненото българско население от Средногорието при турското нашествие и от други по-далечни краища.“ („Пазарджик и Пазарджишко“, с. 537, 538)

Това са доводите на Ив. Батаклиев относно времето и мястото на възникването на село Ферезлий. Те категорично са в посока на тезата му, че въпросното село възниква като турско след османотурското завоевание през втората половина на XIV в. Столетия по-късно в село Ферезлий

---

6. Средата на XVIII в.

7. На мястото, където и днес съществува селото.

8. На мястото, където първоначално според народното предание е било селото.

идват българи от различни части на българското етническо землище.

Твърденията на Ив. Батаклиев имат своите основания и са в подкрепа на това, че между придошлите по-късно от други места българи в турското село Ферезлий и българите, за които би могло да се изрази предположение, че са били на същата територия по време на османотурското завоевание, не би могло да има непосредствена генеалогична връзка.

Руси Стойков в своя статия под заглавие „Българското население в Пазарджишко и Пловдивско през 1633 г.“ във в. „Септемврийско знаме“ от 26 октомври 1963 г. коментира османотурски документ от 1633 г. – кратък регистър на джизиеото, поголовен данък, плащан от всички немюсюлмани от 18 до 46-годишна възраст, жители на Пловдивския вилает, който е бил разделен на две кази: Филибе (Пловдив) и Татар Пазаръ. От селищата около *Овчите хълмове* в този документ са записани само Чернелюк (Черногорово) и Балдево (Росен) (НБКМ, Ориент. отдел, ф. 88, а.е. 50). Документът потвърждава, че дори през 1633 г. Ферезлий продължава да бъде турско село. Все още през първата половина на XVII в. в него няма немюсюлманско население (българи), което би могло да почита паметта на войводата Георги.

Самият Петър Карапетров твърди, че преди Освобождението (1878 г.) повечето от жителите на село Ферезлий били турци. В края на XIX век обаче легендата за войводата Георги и защитата на крепостта на *Острия връх* е била известна и там. (П. Карапетров, „Материали за описание града Панагюрище и околните му села“, Средец, 1893 г., с. 129)

Това според мен обаче е нещо друго. Движението на големи групи от хора, както и „движението на легенди“ е нещо обичайно в историята. В литературната теория (легендата все пак е литературен вид) се говори за т.н. „пъ-

туващи сюжети“. В този смисъл легендата за войводата Георги от *Острия връх* не би трябвало да прави изключение. Фактът, че легендата има своето начало в Черногорско, не означава, че не е възможно по-късно тя да е била известна и във Ферезлий.

Трябва обаче категорично да се посочи, че един от най-значимите краеведи на Българското възраждане – Ст. Захариев, свързва легендата само с черногорци.

Гледната точка на П. Карапетров също има своите последователи. Най-известният сред тях е Павел Делирадев (1879–1957). В книгата си „Принос към историческата география на Тракия“ (София, 1953 г., том II, с. 204) той по същество повтаря легендата на П. Карапетров, т.е. свързва я с жителите на село Ферезлий.

Определено смятам, че във връзка с позицията на П. Карапетров и П. Делирадев трябва да се отбележи и друг твърде важен момент. Духът на легендата при двамата е различен от духа на Стефан-Захариевата легенда. При П. Карапетров и П. Делирадев доминират страхът и суеверието на защитниците на крепостта. Няма ги величието и трагизма, които се съдържат в легендата на Ст. Захариев.

Именно поради това според мен Ив. Батаклиев е приел като по-убедителна и по-достоверна легендата, разказана от Ст. Захариев. Вече бе посочено, че в две свои книги – в „Град Татар-Пазарджик“ от 1923 г. и в „Пазарджик и Пазарджишко“ от 1969 г. – той се позовава на тази легенда, а не на разказаната през 1893 г. от П. Карапетров и популяризирана по-късно, през 1953 г., от П. Делирадев.

Всички изследователи на крепостта на *Острия връх* след Ст. Захариев я локализируют при село Овчеполци (до 1934 г. Ферезлий). От гледна точка на принципа „тук и сега“ това е така. Руините на крепостта наистина са най-близо до днешното село Овчеполци. От гледна точка на конкретните исторически обстоятелства обаче, трябва да приемем позицията на Ст. Захариев.

Легендата, която той разказва, отразява събития, свързани с отбраната на крепостта при османотурското завоевание през втората половина на XIV в. Част от днешния Пазарджишки край (вкл. и региона на *Овчите хълмове*) е завладян от османските турци след 1364 г., когато превземат Пловдив, а другата част – след 1371 г., когато християнските войски на Вълкашин и Углеша са разбити при Черномен. При цар Иван Шишман (след 1371 г.) южната граница на България вече е минавала по билото на Средна гора. Тази историческа хронология съответства на обстоятелствата, които Ив. Батаклиев посочва по отношение на Черногорово.

Според него „за средновековни селища в землището на Черногорово разполагаме със следните паметници: черковищата *Св. Георги* на 1,5 км източно от днешното село и *Св. Илия (Текето)*⁹ на *Овчите хълмове* на границата с Овчеполци; оброчищата *Св. Тодор* при тракийската могила в западната част на Черногорово, което се нарича *Манастира*, а махалата на селото *Манастирска махала*, после споменатото по-горе оброчище *Св. Петка* на 1,5 км югоизточно от селото и *Св. Трифон* – северозападно от селото на около 500 м. Оброчището *Манастира* може би е било също черковище.“ („Пазарджик и Пазарджишко“, с. 447, 448)

По-нататък Ив. Батаклиев пояснява, че „през Средните векове Черногорово вероятно е било най-голямото село в съседство с *Овчите хълмове* и във връзка с крепостта на средния най-конусообразен връх на тези хълмове, който връх днес спада в землището на село Овчеполци“. („Пазарджик и Пазарджишко“, с. 448)

В потвърждение на това е и османотурски документ от

---

9. Тук всъщност според легендата е гробът на войводата Георги.

1479 г. От селищата, които са в близост до *Острия връх*, Ив. Батаклиев открива само Черногорово в този документ. А посочената в него 1479 г. е твърде близо до времето на Българското средновековие.

Това дава основание на Ив. Батаклиев да приеме, че Черногорово е съществувало преди и по време на османотурското нашествие и е понесло неговите удари: „По време на завоюването от турците, разбира се, средновековно Черногорово е пострадало. Вероятно останалите живи жители от всички махали са се събрали на едно място – на мястото на днешното село пак с име Черногорово по български и Черногогор по турски изговор. След това в 1479 г. селото става тимар на някой си Мустафа, комуто трябвало да плаща известна сума пари като данък. (вж. Руси Стойков, 1962 г.) По същото време две къщи българи в селото са били доганджии.“ (вж. Б. Цветкова и В. П. Мутафчиева, 1964 г., с. 161) („Пазарджик и Пазарджишко“, с. 448)

„Ясно е, посочва Ив. Батаклиев, че в началото на турското робство Черногорово се оформя на днешното си място с по-раншното си българско име Черногорово, защото турското му население е било по-малко и не е могло да наложи свое турско име.“ („Пазарджик и Пазарджишко“, с. 448)

Аргументите на Ив. Батаклиев, взети в своята цялост, съвсем категорично потвърждават позицията на Ст. Захариев, че гробът на войводата Георги се е намирал на половин час разстояние на север от Черногорово! В географски, но преди всичко в конкретноисторически смисъл!

Всичко, казано дотук, предполага следното обобщение:

1. Ст. Захариев е пребивавал многократно в региона на *Овчите хълмове*. След 1840 г. той е владишки наместник на Пловдивския митрополит в Пазарджик и при пътуванията си в Пазарджишко целенасочено събира материали по история и география на областта. По същото време е собственик на чифлик в Балдуво (Росен). Тези факти са в подкрепа на това, че добре е познавал селищата в близост до *Острия връх* и е имал възможността да запише легендата непосредствено от нейните творци и носители. За него това са били черногоровци.

2. През 1923 г. Ив. Батаклиев е приел легендата в Стефан-Захариевия вариант (от 1870 г.). Известна му е била позицията на П. Карапетров, който през 1893 г. свързва легендата с жителите на Ферезлий (Овчеполци). Вероятно и поради това Ив. Батаклиев отделя изключително внимание на въпроса за началото на Ферезлий. За него не подлежи на съмнение, че османотурският регистър от 1576 г. опровергава народните предания за възникването на това село. Според този регистър през 1576 г. Ферезлий е турско село. Според османотурския регистър от 1633 г. това положение се запазва. Българи от Средногорието и от по-далечни краища идват в него след тази година. Така че българите, дошли след 1633 г. на територията на днешното село Овчеполци (Ферезлий до 1934 г.), не биха могли да бъдат непосредствени потомци на предполагаемо местно българско население преди и по време на османотурското завоевание.

Легендата обаче, макар и променена, е била известна в края на XIX в. и на жителите на Ферезлий. И в това няма нищо необичайно. Жителите на съседни селища винаги са общували и обменяли материални и духовни ценности. Черногорово, намиращо се на юг от *Коюн тене*, и Фе-

резлий (Овчеполци), намиращо се на север от *Коюн тепе*, отстоят само на 7 км помежду си.

3. За нито едно от селищата в близост до *Острия връх* няма писмено свидетелство, че е съществувало по време на Българското средновековие. Единственото от тези селища, което Ив. Батаклиев открива в документ от 1479 г., т.е. във време, което е твърде близо до времето на османотурското завоевание и съпротивата срещу него през втората половина на XIV век, е Черногорово. При това с българско име. Според проф. Хр. Гандев („Българската народност през XV век“, София, 1972 г., с. 307, 308) става дума за османотурски регистър на доганджиите (соколарите) в Северна Тракия от 1477 г. От 1479 г. до 1484 г. в този регистър са правени промени от централната фискална (данъчна) служба.

4. Още в първата си книга „Град Татар-Пазарджик“, публикувана през 1923 г., Ив. Батаклиев цитира по Ст. Захариев легендата за войводата Георги и защитата на крепостта на *Острия връх*.

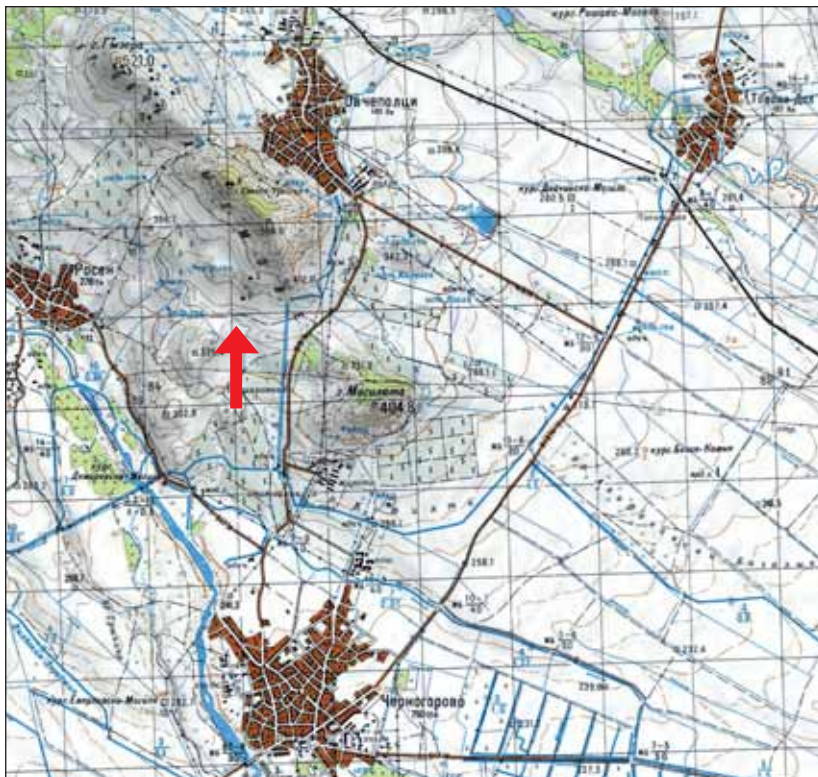
Година преди това, през 1922 г., проф. Александър Балабанов (1879–1955) определя Захарий Стоянов (1850–1889) като „един класик на българската проза“. Сравнява го с древногръцкия историк Тукидид, давайки израз на възхищението си от неговите „Записки по българските въстания“, в които Захарий Стоянов казва нещо особено важно по адрес на Стефан-Захариевото *Описание*: „Разгледаха се най-напред статистиките на всяко село отделно¹⁰, които се вписваха в нарочно определена книга. В този случай най-много ни спомогна безсмъртното съчинение на Ст. Захариев от Т. Пазарджик „Описание на Татар-Пазарджишката кааза.“ („Записки по българските въстания“,

---

10. При подготовката на *Априлското въстание*.

София, 2003 г., книга първа, том I, гл. VI, с. 451)

Захарий Стоянов („Летописецът“) определя творбата на Ст. Захариев като „безсмъртно съчинение“. Ив. Батаклиев е имал същото отношение към книгата на Ст. Захариев. Отнася се с подобаващ респект към написаното в нея. И приема легендата за войводата Георги и защитата на крепостта на *Острия връх* така, както я намира там.

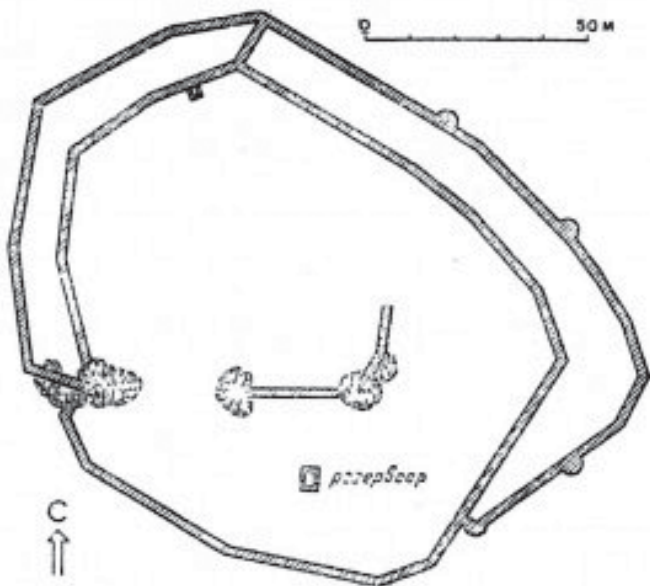
Топографска карта на четири от селищата в региона на *Овчите хълмове*. Стрелката посочва мястото, където според записаната от Ст. Захариев легенда, е гробът на войводата Георги – половин час на север от село Черногорово. Село Цар Асен се намира на север от *Овчите хълмове*. Град Пазарджик се намира на 12 км на югозапад от Черногорово.

КРЕПОСТТА НА ОСТРИЯ ВРЪХ

Ст. Захариев съобщава за крепостта на *Острия връх* още през 1870 г. Археолозите обаче правят първите разкопки там едва в края на 50-те години на ХХ в. Това става под ръководството на археолога Д. Цончев от Историческия музей в гр. Пловдив. Той прави и първата окомерна скица на крепостта, като за ориентир му служат намерените тогава руини.

Според тази скица крепостната стена е била двойна откъм изток, север и запад. От източната страна са били четирите цилиндрични наблюдателни кули. От южната ѝ страна крепостната стена е била единична. Между двете крепостни стени откъм север е имало преградна стена. Всяка от двете крепостни стени, вътрешната и външната, е била с дебелина около 2 м. Разстоянието между външната и вътрешната крепостна стена е било 15 м. Във всяка от крепостните стени е имало вградени напречно и надлъжно греди, т.е. при изграждането на крепостта е приложена т.нар. система „сантрач“.

Д. Цончев предполага, че площта на крепостта е била около 10 дка. Върху територията ѝ се откриват руини от постройки и резервоар за вода. Между строителните материали на крепостта е намерена оброчна плочка с образа на тракийския херос.

Д. Цончев. Окомерна скица на крепостта на Острия връх

Според Д. Цончев „употребата на части от тухли и керемиди в крепостните зидове от по-стари постройки, белият хоросан, мрежите от напречни и надлъжни греди в зидовете, както и монетата от Иван (Йоан) Цимисхи ни позволяват да отнесем построяването на крепостта към времето на Първата българска държава, а нейното разрушаване – няколко века по-късно“. („Археологически паметници по южните склонове на Панагюрска Средна гора“, София, 1963 г., книга IX, с. 63–65)

Едва през м. декември 2005 г. и м. май 2006 г. на *Острия връх* са проведени следващите археологически разкопки под ръководството на доц. С. Торбатов от СУ „Св. Климент Охридски“. Резултатите от тези проучвания, както вече се посочи, той обобщава в своя студия със заглавие

„Градището *Острия връх* край Овчеполци, Пазарджишко“, публикувана в „Сборник в памет на проф. В. Велков“, С., 2009 г. (с. 386–413).

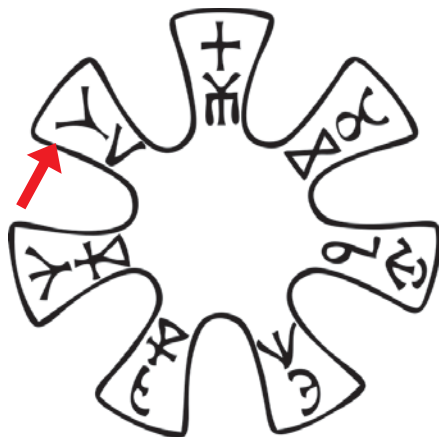
Според него много от изводите на Д. Цончев се потвърждават. Други обаче остават дискуссионни. Установява се, че площта на крепостта е не 10, а 14 дка. За мащабите на Средновековието се приема, че това е град крепост.

Както вече бе споменато, при първите проучвания в края на 50-те години на XX в. е намерена монета с образа на Йоан Цимисхи. При разкопките през 2005–2006 г. са открити други 39 монети от късноримския, ранновизантийския и по-късния същински средновековен период. Монетите са предимно медни, но има и бронзови. В зависимост от тяхното датиране С. Торбатов изгражда една възможна хронология на крепостта. Той смята, че най-късно в началото на VII в. животът в крепостта е прекъснат и е бил възстановен през втората половина на X в. И продължава до началото на XII в. Този извод С. Торбатов прави на основата на наличния археологически материал – не само монети, но и керамика, накити, въоръжение, други находки и сфрагистични паметници.

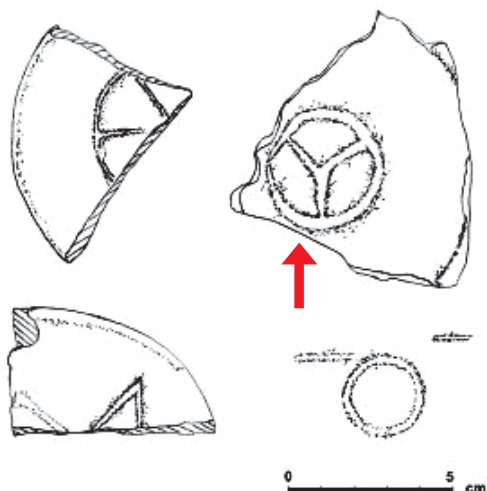
Керамиката е главно от периода XI–XII в. В тази връзка С. Торбатов посочва: „Фрагментите, носещи белезите на керамичното производство от предходния средновековен период (IX–X в.), са значително по-малко. Те произхождат предимно от гърнета с врязана украса. Към тази хронологическа група най-вероятно следва да се отнесат и намерените четири дъна с релефни знаци.“ („Градището *Острия връх* край Овчеполци, Пазарджишко“, „Сборник в памет на проф. В. Велков...“, с. 399)

Според мен релефния знак Y върху коментиранияте от С. Торбатов керамични фрагменти, определено е прабългарски! В това би се убедил всеки, който внимателно разгледа бронзовата розетка, намерена при археологически разкопки на територията на първата българска столица

Плиска. Върху едната ѝ страна е изобразен знака ипсилон с хасти (|Y|). А от другата страна на розетката има по два знака върху всеки един от седемте ѝ лъча. Върху един от тях, в горния му край, е изобразен знака ипсилон (Y), който се вижда и върху керамичните фрагменти от *Острия връх*.

Графична рисунка на една от двете страни на намерената в Плиска розетка. Според проф. Станчо Ваклинов върху нея е изписан прабългарски рунически надпис. („Формиране на старобългарската култура“, С., 1977 г., с. 154) Стрелката посочва знака Y, който е идентичен с изображения (Y) върху керамичните фрагменти от *Острия връх*.

Релефни знаци върху керамичните фрагменти от *Острия връх*.
Стрелката посочва знака Y, който го има и върху розетката от Плиска.

След като вече е посочил, че намерените сред руините на крепостта четири керамични фрагмента с врязана украса са от IX–X в., С. Торбатов твърди: „След продължителен хиатус хълмът е бил отново заселен изглежда едва през втората половина на X в. Както свидетелства намерената типична керамика и особено релефните знаци върху дъната на част от съдовете, това население е било с български етнически произход. Много е вероятно първите заселници да са съставлявали част от преселническата вълна от земите на север от Балкана, породена от походите на Киевския княз Светослав (945–972).“ („Градището *Острия връх* край Овчеполци, Пазарджишко“, „Сборник в памет на проф. В. Велков...“, с. 406)

С. Торбатов е несъмнено прав в това, че знака Y върху керамичните фрагменти потвърждава присъствието на българи през Ранното средновековие в крепостта на *Ост-*

рия връх. Спорно е обаче предположението му, че тези българи идват в крепостта на *Острия връх* в началото на 70-те години на X век. Аргументите в това отношение са следните:

1. В подкрепа на хипотезата си за т.нар. „преселническа вълна“ С. Торбатов се позовава на доказан специалист по историческа география като Красимира Гагова, но нейната гледна точка не потвърждава предположението му. По същество тя се придържа към утвърдената в българската историография позиция, че Пловдив и областта му¹¹ са включени в българската държава при кан Маламир (836 г.). (Кр. Гагова, „Тракия през българското Средновековие. Историческа география“, София, 2002 г., с. 41) Кр. Гагова проследява в детайли перипетиите на военните действия между войските на киевския княз Светослав и тези на византийския император Йоан Цимисхий в началото на 70-те години на X в. и стига до извода, че оттогава до 80-те години на XII в. Тракия е част от Византийската империя. (Кр. Гагова, „Тракия през българското Средновековие...“, с. 48) Никъде в своята книга изследователката не говори за преселническа вълна по това време (началото на 70-те години на X в.) на българи от северна България в посока към Тракия.

2. Според мен в конкретния случай трябва да се имат предвид най-вече историческите факти – днешният Пазарджишки край е включен в територията на Първата българска държава при кан Маламир (831–836) и това положение се запазва при кан Пресиан (836–852), при княз Борис I (852–889), при цар Симеон (893–927) и при цар Петър (927–969). Едва ли крепостта на *Острия връх* и региона около нея са били заселени от прабългари (да

---

¹¹ Т.е. и дн. Пазарджишки край.

допуснем – в голяма степен славянизирани) или от славяни от българската група (да предположим – повлияни от прабългарската култура) чак през втората половина на X в. В предишните повече от 130 години тази територия (дн. Пазарджишка област) е в пределите на България и през този период средновековната ни държава е управлявана от някои от най-способните си владетели.

3. Категорично в подкрепа на току-що изразената позиция е и релефния знак Y върху керамичните фрагменти от *Острия връх*. Този знак е прабългарски т.е. езически. В този смисъл появата му върху керамични фрагменти на *Острия връх* е логично да се отнесе към периода от 836 до 864 г., т.е. в годините след присъединяването на днешния Пазарджишки край към средновековна България при кан Маламир и преди въвеждането на християнството при княз Борис I.

Появата на керамични съдове в крепостта на *Острия връх*, върху които е изобразен знака Y, след 864 г., предполага този знак да е придобил и християнски смисъл. Дори това да е така, то не би било в подкрепа на твърдението, че керамичните съдове с релефни знаци, са донесени от българи в крепостта на *Острия връх*, едва в началото на 70-те години на X век. Това според мен е станало още през първата половина на IX век.

Намерените накити сред руините на крепостта са главно стъклени и метални гривни. На основата на сравнителния анализ с други образци, които вече са датирани, С. Торбатов приема, че гривните са от XI–XII в., а вероятно и от XIII в. Същата позиция изразява и Любка Тодорова в статията си „Средновековни накити от крепостта *Острия връх* до с. Овчеполци, Пазарджишко“. (Годишник на Регионален исторически музей – гр. Пазарджик, том I, 2010 г., с. 61–68)

При разкопките са намерени четири железни върха на стрели и противокавалерийски железен шип, подобни на

вече открити и на други средновековни археологически обекти по нашите земи. Интерес предизвикват и т.нар. „други находки“ в руините на крепостта – рамка на оброчна плочка и оброчна плочка с образа на Асклепий, документиращи културно присъствие в региона по времето на елинизма, т.е. преди началото на римската епоха (I в. пр.н.е.).

Според С. Торбатов „значимостта на този център¹² през последната фаза от неговото съществуване се потвърждава и от намерените тук сфрагистични паметници – печат на високопоставен византийски сановник и неизползвано ядро за печат, свидетелстващи за наличието на канцелария“. („Градището *Острия връх* край Овчеполци, Пазарджишко“, „Сборник в памет на проф. В. Велков...“, с. 408)

Като се ръководи от намерените досега монети, С. Торбатов е склонен да приеме, че в началото на XII в. животът в крепостта на *Острия връх* е преустановен. Т.е. по време на османотурското завоевание през втората половина на XIV век крепостта вероятно не е съществувала¹³. Тази хипотеза обаче трябва да бъде коментирана в контекста на една по-широка историческа фактология.

Пазарджишко става част от Втората българска държава при цар Калоян (1197–1207). Територията, на която се намира крепостта на *Острия връх*, е в пределите на България при цар Иван Асен II (1218–1241), при цар Михаил II Асен (1246–1256), при цар Константин Тих (1257–1277), при цар Георги Тертер I (1280–1292), при цар Теодор Светослав (1300–1321), при цар Георги Тертер II (1321–1322) и при цар Иван Александър (1331–1371).

От този исторически преглед се вижда, че територията

---

12. *Крепостта на Острия връх.*

13. Информация за крепостта се съдържа и в статии на Стоилка Игнатова и Величка Мацанова. („Енциклопедия Пазарджик“, изд. Беллопринт, 2011 г., с. 276–277)

на крепостта на *Острия връх* е в границите на България от началото на XIII в. до втората половина на XIV в., когато дн. Пазарджишки край е завладян от османските турци. Като се има предвид стратегическото положение на крепостта на *Острия връх* по отношение на Тракийското поле и Средна гора, определено може да се смята, че тя е била действаща през посочените повече от 150 години. В определени периоди крепостта е на границата между средновековна България и нейните тогавашни съседи на юг – Латинската империя до 1261 г., Византия след 1261 г. и Османската държава от средата на XIV в. Тези обстоятелства несъмнено са придавали значимост на твърдината на *Острия връх* и са превръщали в необходимост нейното съществуване.

Според мен дори крепостта на *Острия връх* да не е била действаща по време на османотурското нашествие през втората половина на XIV век, то определени събития тогава в близост до *Върха*, са породили появата на легендата за войводата Георги.

В заключителните си думи за крепостта на *Острия връх* С. Торбатов е много внимателен и не се опитва да бъде категоричен: „Предложените по-горе обобщителни бележки за градището край Овчеполци са базирани на наличния към момента археологически материал. Те нямат претенции за окончателност. Бъдещите проучвания ще потвърдят или опровергават формулираните в настоящата работа тези.“ („Градището *Острия връх* край Овчеполци, Пазарджишко“, „Сборник в памет на проф. В. Велков...“, с. 408)

КРЕПОСТТА НА ОСТРИЯ ВРЪХ И ДРУГИ ДВЕ КРЕПОСТИ

Ив. Батаклиев отбелязва: „От крепостта върху средния конусообразен връх на *Овчите хълмове*, които се вдават от север навътре в полето, се открива отличен обзор над цялото поле. Тя е може би втора по стратегическо значение за полето след Баткунската крепост.“ „Като най-прочута и най-интересна трябва да вземем Баткунската крепост на най-големия средновековен град в Пазарджишко – Баткун, датираща от ранновизантийско, дори римско време. Тази крепост по средата на северния склон на Каркарийския рид е имала широк обзор над цялото Пазарджишко поле.“ („Пазарджик и Пазарджишко“, с. 88, 89)

Цитираните тук два откъса от Ив. Батаклиев определено са в подкрепа на тезата, че е съществувала взаимозависимост между крепостта при Баткун и тази на *Острия връх (Овчите хълмове)*. И за двете крепости Ив. Батаклиев посочва едно и също стратегическо предимство. За крепостта при Баткун това е „широк обзор над цялото Пазарджишко поле“. За крепостта на *Острия връх* това е „отличен обзор над цялото поле“, което я превръща в „може би втора по стратегическо значение за полето след Баткунската крепост“.

Тези заключения кореспондират с едно друго съобщение на Ст. Захариев. В началото на 34-та забележка (с. 74) към „Географико-историко-статистическо описание на Татар-Пазарджишката кааза“ той твърди: „На южния край на това село¹⁴ има едно място, което наричат черковище;

---

¹⁴ Черногорово.

от там са изкопали селяните един мраморен подстъпник (кюрсия), толкова изкусно изработен, с разни цветя, дето е за чудо. Тоя мрамор и друга една плоча, на която има следния надпис: **Н... ΤΟΥ ΒΙΘΥΣ ΔΕΙΣΟΡΟΥ ΚΥΡΙΑ...** Тая мраморна плоча някой Поп Иван (Историкът Димитър Жлегов твърди, че поп Иван е служил в църквата в Черногорово в средата на XIX в., „Църкви и свещеници в Пазарджишкия регион през Възраждането“, машинописен препис, с. 112) намерил в Баткун и я донесъл в селото, та сега е в черквата.“ В книгата на вещица епиграф проф. Георги Михайлов („Гръцките надписи в България“, том III, с. 163, №: 1283, София, 1961 г.) се откриват известни корекции върху публикувания текст от Ст. Захариев. След тях текстът придобива вида **Н... ΤΟΥ ΒΙΘΥΣ ΔΕΙΣΟΡΟΥ ΚΥΡΙΑ...** и показва, че става дума за посвещение от някой си Битюс Дейсоро на госпожа (кюрсия) Хера, т.е. надписът вероятно е посвещение на богинята Хера. Изследователят Михо Червенков съобщава, че „Преди повече от 80 години в с. Мухово (Софийско) е намерена римска военна диплома от I в. от н.е., която удостоверява, че тракиецът Битус от племето беси е бил пехотинец в римските кохорти.“ (Град Костенец и котловината от древността до 1878 г., София - 2011 г., с. 32). Известно е, че племето беси е живяло върху територията на северозападните Родопи, където се намирал римския, ранновизантийския и средновековен град Баткун. Едва ли обаче върху баткунската плоча и върху римската военна диплома е изписано името на един и същи човек. Но би имало много символика в това, поп Иван неслучайно да е пренесъл въпросната плоча от Баткун в църквата в Черногорово. Да е свързвал в съзнанието си образа на тракийски воин, чието име му е било известно, с образа на войводата Георги от *Острия връх!*

И така – плоча с гръцки надпис, донесена от Баткун, е намерила място в църквата в Черногорово. Би ли могъл

все пак, този факт да бъде обяснен?

Струва ми се, че определен ориентир в това отношение отново ни дава Ив. Батаклиев. Той съобщава, че според Ст. Захариев в близост до днешното село Юнаците е съществувал т.н. „Траянов град“, от мястото на който били взети две мраморни плочи. Те били отнесени в две от църквите в Пазарджик. Едната (с надпис на латински) – в църквата „Св. Константин“, а другата – в църквата „Св. Архангел“. („Пазарджик и Пазарджишко“, с. 82–83)

Случаят в Черногорово навярно е идентичен с посочените в Пазарджик. Винаги е имало интерес към други времена и други култури. Отрицанието в историята е съществувало наред с приемствеността.

Възможни са разбира се, и други предположения. Може би пренасянето на мраморна плоча от Баткун в Черногорово, е свидетелство за интензивни връзки между селища, които са имали възлово значение, както през епохата на Българското средновековие, така и по време на османотурското господство. Въпреки, че отстоят на 25 км едно от друго и при съществуващите преди векове транспортни възможности, това съвсем не е било малко разстояние!

Според проф. д-р Стоянка Кендерова „за осъществяването на връзката между отделните части на Османската империя от голямо значение са пътните станции или т.н. „мензили“. В османотурски документ от 1671 г. (НБКМ, Ориент. отдел, ф. 95, а.е. 60) тя открива опис на осем селища, които са изпълнявали тази роля. Първите две посочени в документа са Баткун и Чернегьол (Черногорово). („Документални извори за историята на Северозападните Родопи (XV – първа четвърт на XX век)“, с. 110, в: Сборник „Цепина, Чепино, Велинград – хилядолетната история на Северозападните Родопи“, С., 2010 г.). В този смисъл изразената по-горе хипотеза намира своето несъмнено потвърждение.

Чрез крепостта при Баткун навярно се е осъществява-

ла връзката между най-южните склонове на Средна гора (крепостта на *Острия връх*) и Родопите (крепостта Цепина): „Голямото значение на Баткунската крепост е това, че се намира във взаимна зависимост с крепостта Цепина, на южния клон на Каркария, при с. Дорково, на извънредно остър връх, при това с два зида и също с кули. През XII–XIV в. тук се е намирал най-невралгичният пункт на българо-византийската граница. Те са една срещу друга, какъвто случай другаде по северните ридове няма. И докато Баткунската крепост е била често във византийски ръце, Цепина, бранейки Родопската област, почти изключително е била в български ръце. Както е известно, в 1256 г. по времето на българския цар Михаил Асен (1246–1256) никейският византийски император Теодор II Ласкарис потеглил от Баткун срещу крепостта Цепина, но се уплашил и се върнал без бой.“ („Пазарджик и Пазарджишко“, с. 89)

ВРЕМЕНА И ЗНАЦИ

Според Ив. Батаклиев в региона на черногоровското землище „през Средните векове на мястото на някогашните тракийски могили е имало славянски махали, от които най-голяма ще да е била на мястото на днешното село с общо име Черногурово, защото на три места е имало български гробища: в североизточната, югоизточната и източната му периферия. Сега тези места са заселени“. („Пазарджик и Пазарджишко“, с. 448)

В подкрепа на идеята за тази приемственост между историческите времена той посочва, че около Черногурово се откриват тракийски могили, „еленски“¹⁵ гробища, черковища, оброчища и т.н.

Осведомява ни и за намерения през 1961 г. в черногоровската местност *Прялога* „меден съд с 281 сребърни атински монети – нов стил, както и една бронзова монета от Филип II (359–336 г. пр.н.е.)“. („Пазарджик и Пазарджишко, с. 447) В конкретния случай той се позовава на съобщение на Недялка Гиздова във в. „Септемврийско знаме“ (бр. 6 от 21.01.1961 г.). В публикацията си тя посочва, че монетите са с монограми и с имената на магистратите (186–146 г. пр.н.е.). Както и това, че „находката свидетелства за тесните икономически връзки на местното тракийско население с гръцките републики през елинистическата епоха“. Тази находка наскоро бе определена от нумизмата Иля Прокопов като „най-голямото хомогенно съкровище с тетрадрахми от Атина – „нов стил“.

---

¹⁵ Вер. „елински“, т.е. гръцки.

(Сборник „Историкии“, том 4, с. 82, Шумен, 2011 г.)

През 2010 г. при разкопки на Куковските тракийски могили край Черногорово под ръководството на ст.н.с. Даниела Агре бяха намерени части от златен венец, сребърна чаша с позлата, части от сребърна верижка, части от накити (всички от IV в. пр.н.е.). Д-р Д. Агре твърди, че тези ценности са принадлежали на знатен тракийски аристократ. Археолозите попаднаха и на култово съоръжение, в което се откриха фрагменти от керамични съдове, зърно, черупки от миди и черупки от яйца. Според Д. Агре черупките от яйца се откриват за втори път на територията на Тракия и въобще в България. В представите на древните народи те се свързват със зародиша, с появата на живота (тази информация се съдържа в интервю на Ваня Николова от Пазарджишкото радио „Фокус“ с Даниела Агре от 18.09.2010 г., <http://www.focus-radio.net>).

Посочените открития съвсем определено подкрепят думи на Ив. Батаклиев от книгата му „Град Татар-Пазарджик“ (с. 36). Там той твърди, че „Стефан Захариев, а след него и Константин Иречек описват *Коюн тене (Овчите хълмове)* като място, където траките извършвали жертвоприношения“.

Това са все културно-исторически факти, които потвърждават наличието на хилядолетен обществено-политически, стопански и духовен живот на територията на Черногорово и въобще на територията на днешния Пазарджишки край.

ЧЕРНОГОРОВО

Ив. Батаклиев е категоричен, че „наред с Мало Конаре Черногорово е най-интересното село на р. Луда Яна – интересно с миналото си, интересно и с настоящето си“. („Пазарджик и Пазарджишко“, с. 446) Това мнение събужда интерес и стремеж то да бъде потвърдено. Ако наистина Черногорово е имало в миналото статут, какъвто му приписва Ив. Батаклиев, то няма нищо по-естествено от това да се търси повече информация в тази посока.

На страницата за село Черногорово в Уикипедия се твърди, че селото има над 700-годишна история. Тази информация е поместена в раздел *История*, но нейният източник не е посочен. На същата страница в раздел *География* е записано: „Според проф. Ив. Батаклиев, първозаселниците идват от Черна гора, откъдето и селото носи името си. До днес в диалекта на местните жители се наблюдават думи, несрещани в българския език.“ Къде точно Ив. Батаклиев твърди тези неща, също не се посочва. В известните ми негови текстове за Черногорово тези или подобни на тях твърдения не открих.

Определено смятам, че в информацията на Уикипедия има неточности. Ив. Батаклиев е събирал сведенията си за Черногорово през 30-те години на ХХ в. Ако „първозаселниците“ са дошли 700 години преди това от територията на дн. Черна гора в дн. Тракия, то това трябва да е станало в началото на ХІІІ в. По това време на територията на дн. Черна гора съществува княжество и то се нарича *Зета*. Това име се употребява от началото на ХІ в., но се утвърждава като име на княжеството през ХІІ в. Съществува мнение, че името *Зета* възниква във връзка с това, че една от дъщерите на българския цар Самуил

– Косара – става съпруга (998 г.) на Иван Владимир – княз на княжество *Дукля*. Това е предишното име на княжество *Зета*. А името Черна гора започва да се употребява за територията на дн. Черна гора едва през втората половина на XV в. В този смисъл приемам, че не е възможно да е достоверна информацията на Уикипедия за началото на Черногорово.

В действителност отговорът на Ив. Батаклиев на въпроса за името на Черногорово е по-обичаен и, струва ми се, по-логичен: „Очевидно това име произлиза от обстоятелството, че селото се е намирало между „гъста“, „черна“ гора. Народното предание казва, че от тези гори е сечен материал за изграждане на селото преди турското завоевание и след това.“ („Пазарджик и Пазарджишко“, с. 448)

Що се отнася до езика на жителите на селото Ив. Батаклиев е категоричен, че „черногоровци по език, носия и изобщо бит принадлежат към източното полско население в Пазарджишко“. („Пазарджик и Пазарджишко“, с. 450)

Тук могат да се направят следните уточнения:

1. В старобългарския език думата „гора“ означава и планина. В средновековните хроники твърде често Втората българска държава, чиято столица е Търновград, се нарича *Загора*. В смисъл, че центърът на държавата при поглед от юг е зад планината (Стара планина). А по отношение на Черногорово планината, т.е. гората несъмнено е *Коюн тене (Овчите хълмове)*.

2. Като жители на село, намиращо се на място, „дето се пресичат много пътища“, както би се изразил големият български писател Йордан Йовков, в езика на черногоровци в миналото е имало смесване на говори от Тракия

и Средногорието. Селото се намира близо до ятовата граница, но на изток от нея и жителите му говорят предимно на Я (напр. дяда вм. деца, нящо вм. нещо и др.).

Необходимо е да се посочи и един друг определено интересен факт. През 1974 г. се обособява Етнографска експозиция към Регионалния исторически музей – гр. Пазарджик. Главна заслуга за нейното структурно и съдържателно изграждане има изтъкнатият пазарджишки краевед и етнограф Александър Арнаудов. Експонирант се в народен стил три жилищни помещения, представлящи бита и културата на трите етнографски региона в тогавашния Пазарджишки окръг (дн. област) – Средна гора, Тракийската низина и Родопите. За Средна гора това е жилищно помещение от село Оборище, за Тракийската низина – от село Черногорово, за Родопите – от бившето село Каменица (сега квартал на Велинград).

Интересни свои наблюдения върху жилищната архитектура в равнинната част на Пазарджишкия край и по-конкретно в Черногорово Ал. Арнаудов публикува в статията си „Традиционната селска къща в Пазарджишкото поле“. Посочва къщата на Петруна Владова (от началото на ХХ в.) като пример за оптимално разположение на отделните помещения – одър, пруст, огнище с фурна, соба, хамбар и обор. Подчертава, че по начало това е характерно за селската къща в полето. Отбелязва и къщата на Стефан Малинов (построена през 1885 г.), която предизвиква интерес с наличието на две огнища в нея – едно в пруста и друго в т.н. „срядна къща“. Според Ал. Арнаудов тази особеност на жилище в Черногорово се наблюдава само в още две селища в Пазарджишко. „По отношение на своята планова композиция, твърди Ал. Арнаудов, развита около помещението с огнището, тя (традиционната селска къща в Пазарджишкото поле) се отнася към така наречения „северен дял“ на българската къща.“

В статията се потвърждава фактът, че Черногорово е

едно от четирите селища в Пазарджишкия край (единствено в региона на *Овчите хълмове*), което е споменато в турски документи от последната четвърт на XV в. (Б. Цветкова, В. Мутафчиева, „Турски извори за българската история“, серия X–XVI, том 10, 1964 г., с. 92–161) Изразява се предположение, че тези селища са съществували в предосманския период. Отбелязва се и това, че според Ст. Захариев жителите на село Черногорово пазели спомени за завоюването на своя край от турците. („Известия на музеите от Южна България“, 1994 г., том XX, с. 173–191)

В друга своя статия със заглавие „Характеристика на народното облекло в Пазарджишки окръг“ („Първи конгрес на БИД“, том втори, София, 1972 г., с. 256) Ал. Арнаудов посочва Черногорово като едно от четирите селища, където освен старинната женска сукманена носия все още се среща „криво кепе“ (връхна вълнена отворена дреха без ръкави, носена всеки ден) и „джубе“ (празнична вълнена връхна дреха без ръкави).

Александър Арнаудов е споделял, че още когато започнал своята професионална кариера в началото на 60-те години на XX в., бил впечатлен от самобитността и характерността на народния бит и култура в Черногорово. Това по-късно определило неговия избор кое да бъде селото, чиито традиционен бит и култура са представителни за равнинната част на тогавашния Пазарджишки окръг.

Експозицията на Етнографския отдел на Регионалния исторически музей – Пазарджик продължава да съществува във вида, в който е създадена през вече далечната 1974 г.

1. Вляво: Снимка на част от дома (пруст) на бедно семейство от Черногорово (началото на XX в.);

2. Вдясно: Снимка на женска носия от Черногорово с връхна дреха („криво кепе“). (Етнографска експозиция на Регионалния исторически музей – град Пазарджик)

ИМЕТО ЯЛЖНЪСЧА-ГАЗИ?

В първата си книга („Град Татар-Пазарджик“) Ив. Батаклиев твърди, че Ст. Захариев е записал повечето от преданията, свързани със съпротивата срещу османотурското завоевание в Пазарджишкия край през втората половина на XIV век.

Като се придържа към текста на Ст. Захариев, Ив. Батаклиев отбелязва специално три от тях. Първото, за което говори, е „това за завладяването на крепостта върху Коюн тепе“. („Град Татар-Пазарджик“, София, 1923 г., с. 56–57)

Не е необходимо тук да се разграничават преданието и легендата като литературни видове. Макар да има характеристики и на предание, приемам записаното от Ст. Захариев за войводата Георги и защитата на крепостта на *Острия връх* като легенда.

Задължително е обаче да се коментира част от тази легенда. И тя е следната: „Но преди 70 години (в края на XVIII в.) със силата на Каванозовци, Турците го отнели¹⁶ и го нарекли: *Ялжнъсча-Гази* (лъжлив непобедим), та сега е дервишко теке.“ („Град Татар-Пазарджик“, с. 57)

Именното съчетание *Ялжнъсча-Гази* се съдържа в легендата на Ст. Захариев и Ив. Батаклиев го е цитирал точно. Обаче преводът му, направен през 1923 г., като „лъжлив непобедим“ според мен е неправилен. По-късно във в. „Септемврийско знаме“ (бр. 102 от 29.08.1970 г.) Ив. Батаклиев обнародва статия под заглавие „Крепости, битки

---

¹⁶ Гроба на войводата Георги.

и хайдути в миналото в Пазарджишко“, в която променя въпросния израз: „Гробът с черковище на този смел борец на *Овчите хълмове* бил тачен столетия наред от жителите на околните села – Черногорово и др., но впоследствие черковището било превърнато от турците в дервишко теке, а войводата Георги – наречен „*Ялнджи-гази*“ – „*Лъжлив храбрец*“.

Името „*Ялнджи-гази*“¹⁷ би трябвало да се запише като *Яланджъ-Гази (Yalancı Gazi)*, за да може да се преведе като „*Лъжлив храбрец*“, но записът на Ст. Захариев е *Ялнъсча-Гази* и има съвсем друга семантика. Турската дума в текста на Ст. Захариев (*Ялнъсча*) в съвременния турски език се пише и чете като *Ялнъзджа (Yalnızca)* и в превод на български означава „Сам-самичък“. Коренът на думата *ялнъзджа (yalnızca)* е *ялнъз (yalnız)* – „самотен, самичък“. *Ялнъз (yalnız)* е дума, тъждествена по смисъл и значение на *ялнъз (yalnız)* – „самотен, самичък“. Това е и причината думата *ялнъзджа (yalnızca)* – „сам-самичък“, да се употребява в по-кратката форма *ялнъзджа (yalnızca)* – със същото значение. Думата *ялнъзджа (yalnızca)* (*сам-самичък*) е синонимна на *ялнджа (yalınca)*, която в превод на български означава „един-единствен“. (Турско-български речник. Съставители Никола Ванчев, Гълъб Гълъбов, Генчо Класов, Трайко Попов и Васил Шанов. Под рък. на акад. Стоян Романски. София, изд. „Наука и изкуство“, 1962 г., с. 618 – 619)

Думата *gazi* (на с. 184 в посочения речник) е преведена на български език като „борец за вяра, победител“. Същата дума би могла да се преведе и като „воин“. Арабската дума *gaza* означава „свещена война“.

Вижда се, че трудността при превода на именното съ-

---

¹⁷. Така е записан от Ив. Батакчиев.

четание *Ялжнъсча-Гази* на български език идва от първата му съставка – *Ялжнъсча* (*Ялнъзджа*). Според мен тази дума на български език трябва да се свърже със смисловия кръг „сам“, „самотен“, „сам-самичък“, „един-единствен“, а ключът към правилния превод се крие в съдържанието на легендата, записана в средата на XIX в. от Ст. Захариев. Името *Ялжнъсча-Гази* е въведено в употреба от турците в края на XVIII в., след като са изминали повече от четири столетия от битката при *Острия връх*, в която героично е загинал войводата Георги. Легендата, която е отглас от тези събития, се пази по това време само при черногоровци. Тогава турците мохамедани отнемат гроба на войводата Георги от българите християни и преименуват погребания герой на *Ялжнъсча-Гази* (*Ялнъзджа-Гази*) (*Yalnizca-Gazi*). Този израз е синонимен, както вече се поясни, на *Ялнъджа-Гази* (*Yalnca-Gazi*), а *Ялнъджа-Гази* е израз, който би могъл да се преведе като „Единственият воин“. В какъв смисъл обаче? Това име според мен изразява отношението на турците от селищата около *Овчите хълмове* към определен факт – черногоровци столетия наред са отдавали почит към войводата Георги, свързвали са представите си за чест и достойнство с подвига на войводата. В продължение на повече от четири века за тях той наистина е бил *Един-единствен*. В историческата им памет друг като него не е имало. В този смисъл за тях войводата Георги е бил наистина *Единственият воин*, *Неповторимият воин* и пр.

Възможно ли е обаче с името *Ялжнъсча-Гази* (*Ялнъзджа-Гази*) турците да са характеризирали войводата като *самотен* и *самичък*, *сам-самичък* и *един-единствен* в определен негативен смисъл на тези думи и словосъчетания? Според мен категорично не. Турците от региона около *Овчите хълмове* са отнели гроба на войводата Георги от българите и са го превърнали в дервишко теке. Създаването на мохамеданско култово средище на лобно-

то място на войводата изключва възможността те да му дадат име, съдържащо негативни характеристики. Думата *Ялнъзджа (Сам-самичък)* не трябва да се разбира буквално, а в духа на българския песенен фолклор, в духа на народни речитативи като „Слязъл ми беше Самси¹⁸ Господ“. За черногоровци войводата Георги е бил не просто воин, а *Самият (Истинският) воин*. Приемали са го като персонафикация на св. вмчк. Георги Победоносец. На турците им е било известно това отношение към войводата и дори са били повлияни от него. В този смисъл наричайки героя с името *Ялнъсча-Гази (Ялнъзджа-Гази)*, те са имали съвсем определена цел – отношението на черногоровци към гроба на войводата да се пренесе и към новото вече мохамеданско култово средище. По един индиректен начин да бъде заличен ясният етнорелигиозен и етнокултурен маркер (почитта към гроба на войводата е легитимирала черногоровци като християни и българи) и да бъде изграден друг. Това обаче не се е получило. По-късно, а и до днес, почитта към героя от легендата винаги е съществувала – в нейния истински смисъл!

Един от първите изследователи, който поставя черногоровската легенда за войводата Георги в общобългарски контекст е фолклористът проф. д-р Тодор Ив. Живков: „В едно от преданията, когато турците отсекли главата му, Иван Шишман си я взел и литнал при „свети Отец“ (Иван Рилски). Мотивът за отсечената глава се отнася според материалите и за други последни бранители на българското царство. Така например до село Черногорово, Парзарджишко, има огромен дъб, който принадлежи според преданието на бранителя на тамошната крепост Георги. В едно сражение, станало на Гергьовден, му била отсечена

---

18. *Самият*

главата и той „без глава тичал до дъба“. („За спецификата и развитието на българските народни предания“ във „Фолклор и съвременност“, София, „Наука и изкуство“, 1981 г., с. 175, 176)

В интерес на истината трябва да се посочи, че Т. Ив. Живков е променил част от Стефан-Захариевата легенда – там, където казва, че след като му е отсечена главата, войводата Георги „без глава тичал до дъба“. Текстът на Ст. Захариев е: „половин час на север от селото (Черногорово) има един исполински гроб“, където „той (войводата Георги) без глава припкал, докато паднал на това място, дето после го заровили, и за чест му принасяли жертва Черногоровци“. (Ст. Захариев, „Географико-историко-статистическо описание на Татар-Пазарджишката кааза“, София, 1973 г., с. 75)

Етнологът д-р Росен Р. Малчев в своя публикация представя интересна и предизвикваща размисъл гледна точка. Според него преданията за светци и воини с отрязани глави „кодират по фолклорен път историческата памет за борбата на балканските народи срещу османците през XIV–XV в. Техните герои са мъченици за вяра и род. За българите такива са цар Иван Шишман, цар Костадин, св. Иван Рилски, войводата Георги от село Черногорово, Пазарджишко, Коста Лера от Македония, безименен християнски войвода от войската на Владислав Варненчик и др. За сърбите: княз Лазар, Милош Обилич и др.“ („Сакралното безглавие в контекста на балканската и евразийската традиция (I. Фолклорна реализация на мотива от Велинград)“. – В: *Littera et Lingua Series Dissertationes* 2, „Време и пространство във фолклора и литературата“, 2011. Ред. Д. Беличовска, А. Бояджиєв, Р. Велева, с. 13. <http://www.slav.uni-sofia.bg/lilijournal/images/stories/series/dissertationes/volume2/lili-series-dissertationes2-2-malchev2011.pdf>)

Легендата за войводата Георги преди време ме мотивира да напиша разказ... Ето част от него:

„Бил три-четири годишен. Възрастните, с които живеел в стара къща, построили нова. Една пролетна вечер всички тръгнали към новопостроената къща.

Движели се в редица един след друг. Във високо вдигнатата си дясна ръка майка му държала газена лампа. На светлината на тази лампа видял покрива на къщата.

А отвъд покрива, някъде в далечината съзрял Върх. Както и това, че от Върха струи друга светлина... Различна от тази на газената лампа...

Минали много години... Бил вече седемнайсетгодишен.

В една от книжарниците на Пазарджик погледът му се спрял върху книга със заглавие „Географико-историко-статистическо описание на Татар-Пазарджишката кааза“. От Стефан Захариев.

В книгата били поместени няколко реда за родното му село Черногорово. Към тях имало бележка, която го отпращала на друга страница. Намерил тази страница, прочел я и запомнил разказаната там легенда...

За войводата Георги, за героичната му смърт и за това, че черногоровци столетия наред почитали паметта му...“

ВЪЗРАЖДАНЕТО НА ЛЕГЕНДАТА

Ив. Батаклиев съобщава малко на брой, но твърде съществени моменти в историята на Черногорово от втората половина на XIV в. до времето на Българското възраждане. Констатира, че „по-подробни и по-ценни данни за състоянието на Черногорово в началото на турската епоха ни дава турският регистър от 1576 г. (Д. Груев и А. Разбойников, машинопис). Според този регистър в Черногорово имало дванайсет едри овцевъди, от които двама турци и десет българи“. („Пазарджик и Пазарджишко“, с. 448)

В същия регистър като едри овцевъди в Балдъво (Росен) са отбелязани само двама българи. От село Ферезлий (Овчеполци) в списъка на едрите овцевъди са посочени седем турци и нито един българин. В село Цар Асен (Караплий) е имало трима едри овцевъди – турци. Село Кавак дере (Тополи дол), което също е в близост до *Овчите хълмове*, не фигурира в този регистър. („Пазарджик и Пазарджишко“, с. 455, с. 460, с. 547, с. 538)

Очевидно е, че през втората половина на XVI в., т.е. два века след османотурското завоевание, Черногорово, както и по времето на Българското средновековие, продължава да е най-голямото доминирано от българи селище в близост до *Острия връх*. „Малкото турско население¹⁹ рано е изчезнало, за това не се помни. Според турския документ от 1633 г. селото е имало 44 стари и 12 нови български къщи. (Руси Стойков, 1963 г.) Една част от българското население след завоеванието е била със специални задължения – войнушко или войниганско“. („Пазарджик и Па-

---

19. В Черногорово.

зарджишко“, с. 449)

За историята на Черногорово в периода XV-XIX в. свидетелстват и редица други османотурски документи. Според проф. Хр. Гандев („Българската народност през XV век“, София, 1972 г., с. 307, 308) името на Черногорово е записано в османотурски регистър на доганджиите (соколарите) в Северна Тракия от 1477 г.

Стефан Андреев отбелязва пет османотурски регистри, в които е записано името на Черногорово („Речник на селищни имена и названия на административно-териториални единици в българските земи през XV - нач. на XX век, с. 121 – 1530 г., 1576 г., 1671 г., 1836 г., 1855 г.).

Ал. Арнаудов и Петко Груевски съобщават в своя статия за османотурски регистър от 1715 г. („Ценни исторически извори“, бр. 112 от 18. IX. 1979 г. на в. „Септемврийско знаме“, „Имена на селища от Пазарджишко в турски документ от XVIII в. Документът е със сигнатура ПД 16-12, „Дефтер за десятаците и събирането на другите данъци от войнуганската рая (войнуганите) в казата Татар пазарь“.).

Историкът Кръстьо Йорданов твърди: „През XVI в. повечето от войнушките селища в Татар-Пазарджишко спадат към много големите населени места, с над 80 домакинства, което свидетелства за стабилност на селищния живот в тях през първия век и половина от османското владичество, както вероятно и за един предосмански произход. Част от всички тези селища са били свързани с отбранително-фортификационната система на Второто българско царство“ (Кръстьо Йорданов, Автореферат на дисертация „Войнушката институция в българските земи през XV и XVI в.“, София, 2013 г., с. 24)

Тези доводи несъмнено са валидни и за Черногорово. Като голямо и свързано с крепостта на *Острия връх* селище, то вероятно не само е съществувало по време на Българското средновековие, но е имало и важни отбранителни функции.

Кр. Йорданов допълва и това, че „за някои населени места като Стрелча, Калугерово и Черногорово, доста благоприятно с оглед на тяхното разрастване и запазване на християнския им облик повлиял техният вакъфски статут. Изглежда, че в своята съвкупност всички тези фактори способствали не само за икономически просперитет на региона, но и за по-силното местно самоуправление, пък и за по-голяма будност и борбеност на местното население.“ (Кръстьо Йорданов, Автореферат на дисертация..., с. 24)

В „Археологически паметници по южните склонове на Панагюрска Средна гора“ (С., 1963 г., с. 17) Д. Цончев съобщава, че от Черногорово „произхождат“ деветнайсет монети от времето на султан Селим III (1788–1801), т.е. селото е запазило в определена степен своята значимост и по време на османотурското господство.

Българското възраждане обаче е времето, когато според Ив. Батаклиев „Черногорово в своето духовно-културно развитие държи първенство между околните села. Черквата „Св. Харалампий“ се построява с ферман в 1850 г. на мястото на стара дървена черква. На чашата за участие на черквата е записано, че е от 1857 г. и е направена с иждивение (помощи) и на жителите на съседните села Чифчикъс (Пищигово), Балдъво (Росен) и Фerezлий (Овчеполци). Изглежда, че жителите на тези села са се черкували в Черногорово, тъй като не са имали черкви в своите села. Към 1850 г. в черковния двор била построена сграда за училище. Учителят бил някой си дякон²⁰. Ст. Захариев съобщава, че към 1850–1860 г. селото е имало една черква и едно училище с 35 ученика.“ („Пазарджик и Пазарджишко“, с. 451)

Посочените по-горе обстоятелства по отношение на

---

20. Според изследователя на просветното дело в Пазарджишкия край Д. Жлегов името на този дякон е Висарион.

църквата в Черногорово се потвърждават от направеното от Ст. Захариев през 1859 г. „Статистическо описание на населението и църквите в град Татар Пазарджик и в селищата от Татар-Пазарджишката кааза“ (Стефан Захариев, Документално наследство). В него се отбелязва, че селата Балдево (Росен), Айгъркьой (Пищигово) и Мусиево (Крали Марко) нямат църкви.

В енциклопедията „Българската възрожденска интелигенция“ (съставители проф. Николай Генчев и Красимира Даскалова, София, 1988 г.) и в книгата на Д. Жлегов „Просветното дело в Пазарджишкия край през Възраждането“ (Пазарджик, 1996 г.) се съдържат интересни и показателни факти от духовно-културния живот в Черногорово през епохата на Възраждането.

Авторът на иконите в църквата – Тихол Генев (Казаса) (ок. 1800 – ок. 1875), е представител на прочутата Тревненска художествена школа, чието начало се датира през XVII в.

Даскал Христо Спасов от Черногорово е просветен деятел, който се ползва с известност в редица от селищата на Татар-Пазарджишката кааза. Той е първият учител в новопостроеното училище (1854 г.) в село Калагларе (Левски). Учителства в село Саладиново (Огняново) (1863/64 г.), както и в родното си село.

Свещеникът Стою Маринов от Черногорово подпомага издаването на „Месецослов“ на Христодул Сичан-Николов, отпечатан през 1842 г. в Букурещ. Ст. Маринов спомоществователства през 1843 г. и „Служба за Св. Харалампия...“ (църквата в Черногорово е с името „Св. Харалампий“), преведена от гръцки на български език от Неофит Рилски. След 1860 г. Ст. Маринов служи в църквата „Св. св. Константин и Елена“ в гр. Пазарджик.

През 1854 г. като учител в Черногорово работи Велко Радов Королеев (1798–1903) от Панагюрище. Интересни и стойностни книги за живота на този достолепен бълга-

рин и синовете му написа неговият пра-правнук проф. д-р Лука П. Кръстев. Това са „Досег“ (София, 2002 г.), „Досег – 2. До Освобождението – 1878 година и след това (нещо като родова хроника)“ (София, 2003 г.), „Велко Радов Королеев-Панагюрца и неговия „Месецослов“ или „Календар вечний“ – Цариград – 1853 г.“ (София, 2008 г.)

От тези книги става известно, че в различни периоди Велко Королеев работи при високо поставените на турска служба българи Стефан Богориди (1770–1859), Никола Богориди (1820–1863) и Гаврил Кръстевич (1813–1898) в Цариград, на о. Самос и в Бесарабия. В Бесарабия Велко Королеев и синът му Иван Королеев общуват с Георги С. Раковски (1821–1867), Христо Ботев (1848–1876), Стефан Караджа (1840–1868) и много други бележити българи от епохата на Възраждането.

През 1853 г. в Цариград Велко Королеев издава на новобългарски „Месецослов“ („календар вечний“), в който включва имената на св. Кирил и св. Методий. Той е един от първите ни възрожденци, който призовава да се почита паметта на двамата „учители Болгарских, от рода Болгарскаго“.

След 1854 г. Велко Королеев е учител в Черногорово. През 1858 г. заминава за Бесарабия и работи там до 1874 г. Арендатор е на крайпътен хан, като част от приходите от тази му дейност са предназначени за финансиране на Болградската българска гимназия.

При него в Бесарабия след 1862 г. отива и е учител там и синът му Иван Королеев (1839–1876). Преди това (1861 г.) също като своя баща той е бил учител в Черногорово. Връща се от Бесарабия след 1872 г. и е учител в Орхание (Ботевград), а след това и в родния си град. През 1874 г. в Българско се връща и баща му.

По предложение на Екзарх Антим Велко Королеев повече от година (1874–1875) е училищен инспектор и надзирател на църквите в Орханийска кааза. През 1875–1876

г. отново е учител в Черногорово. По същото време държи хан в селото.

Велко Королеев има четирима сина и една дъщеря. Двама от синовете му – Иван и Петко Королееви – участват в Априлското въстание в родния си град Панагюрище. Иван Королеев е убит от турците на десетия, последен ден от въстанието – 30.04.1876 г. Другият син на Велко Королеев, който участва във въстанието – Петко Королеев, след неговия разгром е заточен в Анадола. Преди въстанието е бил учител в Панагюрище. След Освобождението се връща в родния си град и става свещеник.

Макар и вече на преклонна възраст Велко Королеев съдейства на Комисията на Великите сили (1876 г.) за разкриване на турските жестокости при потушаването на въстанието.

Историкът краевед Д. Жлегов открива и много други личности и събития, свързани с Черногорово по време на Възраждането. Учители в селото в различни години са били: Лазар Георгиев (1852), за когото дава сведение Константин Василев от Пазарджик в писмо до Найден Геров (27.11.1852 г.), Игнат Иванов (1863/64 и 1864/65 г.), Атанас Ангелов (1867 г.) от Черногорово; Данаил Филипов (1867/68 г.) от Разложкия край. Споменатият по-горе Лазар Георгиев през 1855 г. работи и в училището към църквата „Св. Петка“ в Пазарджик. По-късно приема свещенически сан. Димитър Атанасов, който е учител в Пазарджик, получава от своя колега Иван Тасов от Черногорово ръкопис със заглавие „Песнопойка“ (от 1852 г.) на Найден Геров и след Освобождението го предава в БАН. („Просветното дело в Пазарджишкия край през Възраждането“, Пазарджик, 1996 г., с. 192, с. 193 и с. 194)

Според Д. Жлегов Черногорово „е единственото село в Пазарджишкия край, от което имаме запазени църковни документи от преди Освобождението“. Той пояснява, че „като по-голямо (според Ст. Захариев в средата на XIX в.

има 1000–1100 жители) и икономически заможна село, и в духовно отношение то изпреварва съседните села. Запазен е ферманът, с който се разрешава от Цариградската османска канцелария построяване на църква и през 1850 г. тя вече е издигната“. („Просветното дело в Пазарджишкия край през Възраждането“, Пазарджик, 1996 г., с. 192)

През 1870 г. Ст. Захариев обнародва във Виена своето „Географико-историко-статистическо описание на Татар-Пазарджишката кааза“. Това, по думите на Захарий Стоянов „безсмъртно съчинение“, прави известна след 1870 г. легендата за войводата Георги и защитата на крепостта на *Острия връх*, придава ѝ нов живот – като символ и като реалност. Защото тази легенда и отбелязаните погоре факти от духовно-културното развитие на черногорци ги правят съпричастни към борбите за национално освобождение. Възраждането в Черногорово се превръща всъщност в своеобразно „възраждане“ и „продължение“ на легендата.

Черногорово е сред тези селища от IV-ти революционен окръг, които имат своя достойна страница в историята на Априлското въстание. В това отношение Ив. Батаклиев отбелязва: „Предполага се в селото да е имало революционен комитет. Захарий Стоянов („Записки по българските въстания“) пише, че той при пътуване от Пловдив за Панагюрище минал през хана на някой си Королея²¹ в Черногорово, който бил съзаклятник.“ („Пазарджик и Пазарджишко“, с. 452)

Пътят от Пловдив до Панагюрище тогава, през 1876 година, е бил срещу течението на реките Марица и Луда Яна. Срещу течението на реките в пряк, но най-вече в преносен смисъл.

---

21. Велко Радов Королев – б.а.

„Димитър Страшимиров (История на Априлското въстание) пише, че от Черногорово представител в Оборище бил свещеник Тодор Куков (1845–1898), който е бил във връзка с поп Груйо от село Баня, Панагюрско.“ („Пазарджик и Пазарджишко“, с. 452)

В книга под заглавие „Черковно песнопение“, издадена от Драган Манчов, се отбелязва, че свещеник Тодор Куков, преди да стане свещеник, е работил като учител в Черногорово.

Историческите хроники удостоверяват, че от Черногорово има още трима участници в Априлското въстание – Никола Газепов, Гаго Дамянов и Мирчо Белев.

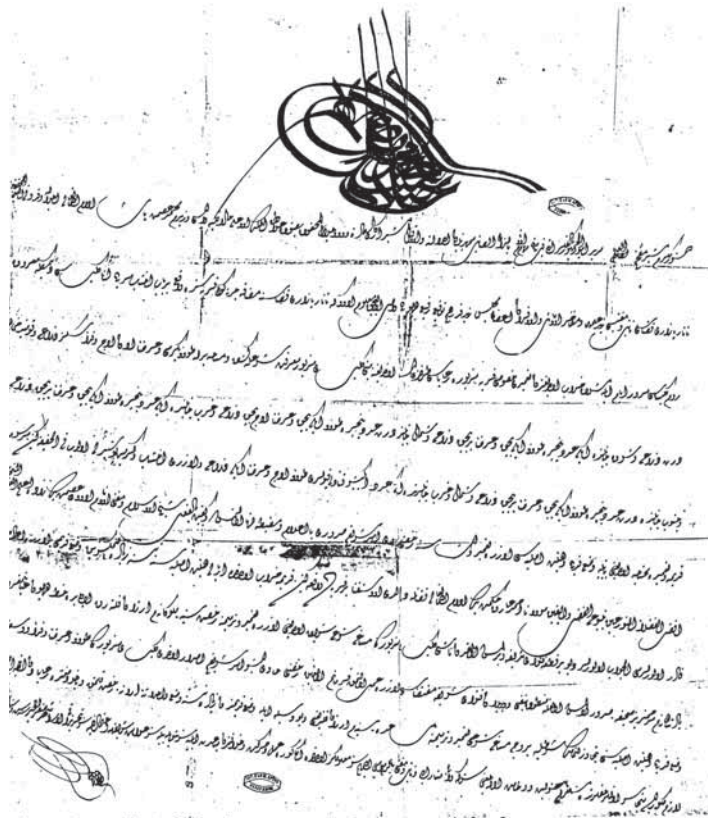
В литературната теория съществува понятието „литературен персонализъм“, т.е. класиците в литературата се *обозначават* с определено име. И това име посочва мястото им не само в литературата, но и в историята. По отношение на българската литература и история Захарий Стоянов се *обозначава* съвсем точно като „Летописецът“. Черногоровци имат привилегията да бъдат *обозначени* както подобава от неговото перо. В „библейските“ си „Записки по българските въстания“ той свидетелства: „По първи петли стигнахме на село Черногорово, на хана на дядо Королея. И тоя стар белобрад човек, съзаклятник, член на тайното общество, който подскачаше от радост, че е доживял деня на отмъщението! И тук предметът на разговора ни беше въстанието. Цялата нощ другарите ми играха с ножове, а най-последно му търтиха едно хоро, което водеше дядо Королея. Всички радостни, всички весели, пеят и играят, като малките деца срещу Великден. Ех, епоха, славна епоха !!...“ (Захарий Стоянов, „Записки по българските въстания“, София, 2003 г., книга първа, том I, гл. VI, с. 368)

В кондика на църквата „Св. Харалампий“ в Черногорово (ДА – Пазарджик, ф. 69 К, опис 1, а. е. 1, л. 92) учителят Иван Тасов в три приписки, последната от които е от

19 февруари 1886 г., говори с възторг и покруса за величавите и трагични събития от м. април 1876 г. и за тези след Освободителната руско-турска война от 1877–78 г. Разказва с горест за несбъдналата се Сан-Стефанска България и за това, че след като в началото на м. септември 1885 г. било провъзгласено Съединението на Княжество България и Източна Румелия, Сърбия ни завидяла и хайдушки ни нападнала. Припомня, че след един от последните дни на Сръбско–Българската война (15 ноември 1885 г.), когато българите превзели Пирот, почти през всичката нощ звездите падали като дъжд!

В края на XIX в., на 19 февруари 1886 г., учителят в Черногорово вписва в книгата за приходи и разходи на селската църква, своя „прочит“ на общобългарските дати. Интерпретира ги така, както десетилетия по-късно ще бъдат коментирани в учебниците по история.

Тези и много други факти потвърждават истината, че черногоровският войвода Георги от крепостта на *Острия връх* е имал и има достойни потомци! Че голяма част от историята на Черногорово е всъщност историята на една легенда!

Факсимиле от фермана на султан Абдул Меджид (1839–1861), в който се казва: „Разрешава се да се извърши ремонт на черквата²², като се съблюдават посочените размери и не се превишават.“ Ферманът, който се съхранява в Държавен архив – Пазарджик, е издаден от канцеларията на султана в Истанбул през 1849/1950 г. Анотация на съдържанието на фермана от проф. д-р Стоянка Кендерова е публикувана в „Енциклопедия Пазарджик“, издадена от Полиграфически комплекс Беллопринт, Пазарджик, 2011 г., с. 647, 648. В действителност според Ив. Батаклиев „на мястото на старата дървена черква“ през 1850 г. в Черногорово са построява нова църква.

22. В Черногорово.

ПОСЛЕСЛОВ

Войводата Георги от село Черногорово, Пазарджишко – легендарен воин с отрязана глава, привлече вниманието ми през 1996 г. още когато започвах да пиша дисертацията си в Пловдивския университет „П. Хилендарски“ на тема „Фолклор и религия (По наблюдения върху културните пространства на Рилския и Бачковския манастир)“. Легендата за него зае важно място в нейната пета глава, озаглавена „Сюжетният тип „Движение (летене) на светец (без глава) за пренасяне на святост“. В хода на работата си тогава не обърнах внимание на факта, че войводата има и турско име – Ялънъсча-Гази, дадено му вероятно в края на XVIII век, когато местните турци мохамедани превземат от българите християни лобното място на героя.

Следващите редове са част от научната ми кореспонденция с г-н Костадин Пампов, автор на настоящата книга, който ми обърна внимание на този важен проблем.

Още в началото трябва да се подчертае, че името „Лъжлив непобедим“, „Лъжлив храбрец“, предложено от някои изследователи, не е правилен превод за турското название „Ялънъсча-Гази“. Превеждането на прилагателното име „yalnızca“ със „самотен“, каквато е другата насока на мисленето на учените, също не е подходящо, защото тази дума в българския език съдържа конотацията „нешастен, изоставен“, а това противоречи на духа на легендата за войводата Георги – герой, мъченик, последен защитник на своята крепост, подкрепен от своите съратници, *„излезнал с воините си на Гергьовден да отблъсне турското нападение.“*

В противовес на тези хипотези по-адекватна изглежда възможността преводът на турската лексема „ялънъсча“ да се развие в посока на синонимното гнездо „единствен,

изключителен, неповторим“. Срв. например постоянния епитет от българския песенен фолклор „Самси“ (за Господ), както и определението „Сам“ в Чинтуловия стих „Сам юнак на коня“ (който има фолклорен произход) и др. Към това трябва да се добави аргументираното предположение, че турците преименуват на „Ялънъсча-Гази“ българския войвода Георги в качеството му на персонафикация на св. вмчк. Георги Победоносец. Доказателствата за това се откриват в няколко направления: **1.** Битката между българи и турци се осъществява на Гергьовден; **2.** Войводата Георги защитава крепостта си на *Коюн-тепе* – в превод *Овчия хълм*; **3.** Векове наред жителите на село Черногорово „на всеки Гергьовден отивали вседомовно, та клали овни върху гроба, в жертва на героя, и се гощавали за спомен“; **4.** В някои съпътстващи основната легенда текстове гергьовската семантика е уплътнена с мотива за овните със запалени свещи на рогата, натирени от турците да плашат защитниците на крепостта. В този смисъл преименуването на легендарния герой от „Войводата Георги“ на „Ялънъсча-Гази“ може да се е извършило на базата на една от най-важните характеристики, които притежава св. вмчк. Георги Победоносец, а именно да бъде преди всичко изключителен воин.

В заключение на казаното дотук може да се утвърди, че най-близо да турското именно съчетание „Ялънъсча-Гази“ стои българският превод „Изключителният, неповторимият, самият воин“, какъвто е бил според народната памет легендарният войвода Георги от крепостта на *Острия връх* при село Черногорово.

д-р Росен Р. Малчев

*Сречение Господне, 02.02.2014 г.
гр. София*

СЪДЪРЖАНИЕ

В защита на една записана народна легенда	5
Легендата.....	7
Крепостта на <i>Острия връх</i>	25
Крепостта на <i>Острия връх</i> и други две крепости.....	34
Времена и знаци	38
Черногорово	40
Името <i>Ялжнъсча Гази?</i>	45
Възраждането на легендата	51
Послеслов.....	61

Легенда при Върха

Българска, първо издание

© **Костадин Пампов** – автор

© **Д-р Росен Р. Малчев** – редактор

© **Камелия Димитрова** – коректор

Коли: 4

Предпечат и печат:

"Беллопринт" ООД – Пазарджик, 2014 г.

ISBN: 978-954-684-360-9

Костадин Пампов е роден на 23.01.1956 година в село Черногорово, Пазарджишко. Завършва философия в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ през 1981 година. Преподава философски науки в Езикова гимназия „Бертолт Брехт“-град Пазарджик.